

ТАЄМНИЦЯ СЛІДСТВА ТА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Ємельянов С. Л.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Розглянуто різні підходи до визначення поняття та змісту таємниці слідства та судочинства в Україні. Проаналізовано види таємної інформації у процесі кримінального судочинства.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, правовий інститут, таємниця слідства та судочинства, професійна таємниця.

Постановка проблеми. Згідно чинного законодавства України [1; 2], уся інформація поділяється за порядком (режимом) доступу на відкриту та інформацію з обмеженим доступом (ІзОД). Остання, у свою чергу, включає конфіденційну, таємну та службову інформацію, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю. Таким чином, таємниця слідства прямо передбачена законодавством та повинна мати власний правовий інститут і відповідну систему організаційно-правового захисту.

Тому досить актуальною є проблема комплексного аналізу стану та визначення перспектив розвитку правового інституту таємниці слідства в Україні з урахуванням положень нового КПКУ [3].

Огляд останніх досліджень та публікацій. Актуальній проблемі співвідношення гласності та таємності у кримінальному процесі приділяло увагу велика кількість закордонних та вітчизняних науковців, зокрема: Авер'янова Т. В., Белкін Р. С., Бирюков В. В., Бойков О. Д., Грошевий Ю. М., Далін В. Є., Копилов І. О., Коновалова В. О., Костицький М. В., Кузьмічов В. С., Лисиченко В. К., Лукашевич В. Г., Мартинович І. І., Михайленко О. Р., Петрухін І. Л., Смолькова І. В., Нор В. Т., Панов М. І., Постіка І. В., Салтевський М. В., Сегай М. Я., Телега Т. М., Фатьянов А. А. та ін. Наукові розробки зазначених авторів мають важливе значення для вирішення проблеми, насамперед, нерозголошення таємниці досудового слідства.

В останніх роботах досліджувалися питання криміналістичного забезпечення збереження таємниці досудового слідства в органах МВС [4], поняття та зміст вказаної таємниці [5], випадки обмеження гласності у кримінальному судочинстві України [6], особливості охорони інформації, що становить таємницю у кримінальному судочинстві [7], проблемні аспекти організаційно-правового захисту таємниці слідства в Україні [8] тощо.

Проте раніше не вирішеною частиною проблеми є аналіз стану сучасного правового інституту таємниці слідства та судочинства в Україні.

Метою статті є аналіз поняття та змісту таємниці слідства та судочинства в Україні.

Вклад основного матеріалу. По-перше, ще й досі точаться наукові дискусії стосовно загальної назви та змісту цього виду таємної інформації. Ряд науковців у цьому сенсі розглядає тільки таємницю досудового слідства [4; 5]. Проте досудове слідство (дізнання) є лише однією із стадій кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3, с. 3].

Разом з тим багато видів т аємної інформації (рис.1) виникає та/або фігурує і у процесі кримінального провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами.

Тому ряд науковців використовують поняття «*ІзОД в інтересах слідства та судочинства*» [9, с. 300], «*інформація, що становить таємницю у кримінальному судочинстві*» [7] тощо.

На нашу думку, більш доречніше було б говорити про таємницю слідства та судочинства, як це визначено, наприклад, у законодавстві Російської Федерації, де «*тайна следствия и судопроизводства*» визнана як один із видів конфіденційної інформації [10].

Однак ряд науковців вважає [9, с. 300], що використання терміну «*таємниця слідства та судочинства*» є суперечливим, адже порушує одну з засад судочинства, гарантовану Конституцією України: «*гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами*» [11, с. 129].

По-друге, законодавче визначення таємниці слідства та судочинства, не кажучи вже про вичерпний перелік відомостей, що можуть її складати, відсутні.

Таємниця досудового слідства полягає у забороні розголошення даних досудового слідства або дізнання без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила дізнання чи досудове слідство [3, с. 222]. Вона є різновидом професійної таємниці та однією з умів, які сприяють успішному розкриттю злочинів і викриванню обвинуваченого. Передчасне її розголошення може дуже негативно вплинути на розслідування справи, дає можливість обвинуваченому приховати або знищити сліди злочину, предмети і документи, які можуть стати доказами, відхилитися від слідчого і суду, а іноді також заподіяти шкоду обвинуваченому, потерпілому і іншим особам. Це знайшло підтвердження у результаті опитування 250 слідчих МВС і прокуратури [3], результати якого наведено на рис.2.

По-третє, розбудова демократичної, соціальної та правової держави передбачає особливе значення правового захисту особистої та сімейної таємниці громадян, відомості про які також можуть бути одержані у ході досудового розслідування на підставі гласних чи негласних оперативно-розшукових заходів, що проводять органи, які здійснюють дізнання і досудове слідство.

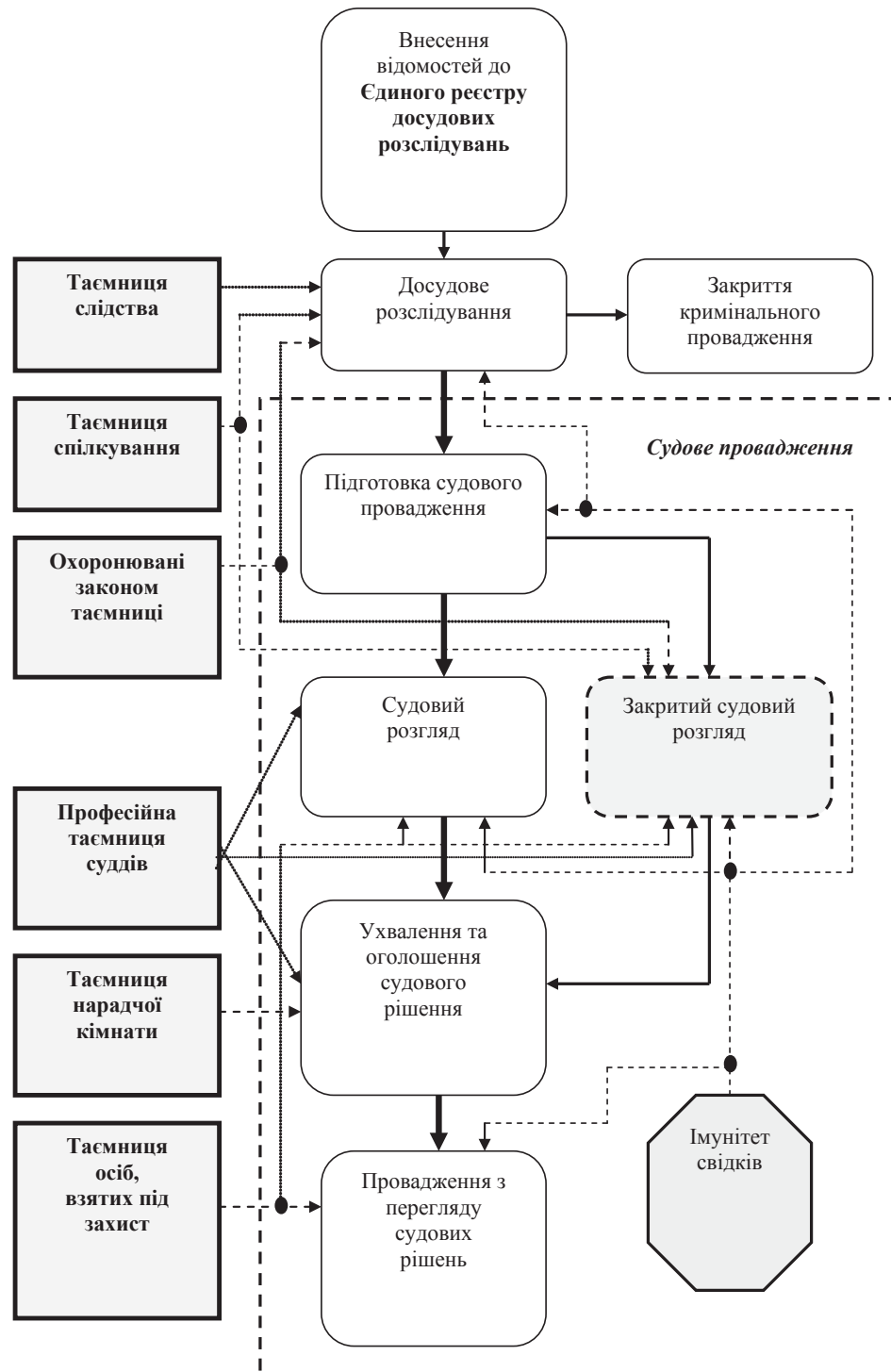


Рис.1. Види таємної інформації у кримінальному провадженні

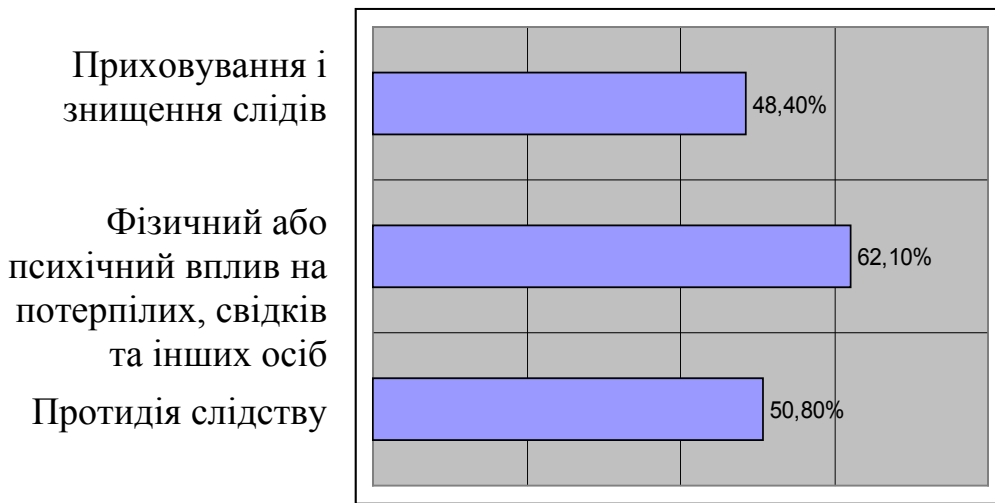


Рис.2. Результати відповіді слідчих на питання щодо негативних наслідків розголошення таємниці досудового слідства

Тому у новому КПКУ введено в обіг *таємницю спілкування* та зазначено, що втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети [3, с. 14]. При цьому втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене [3, с. 258].

По-четверте, ще одним різновидом професійної таємниці, яка виникає у процесі судового провадження, є *професійна таємниця суддів*.

Так, у ст. 6 Закону України «Про статус суддів» встановлено, що «Судді зобов'язані не розголошувати відомості, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони дізналися під час розгляду справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закриття судового засідання» [12].

По-п'яте, у процесі прийняття (ухвали) судового рішення виникає *таємниця нарадчої кімнати*. Згідно з нормами процесуального права, вирок виноситься в спеціально обладнаному для прийняття судових рішень приміщенні – нарадчій кімнаті:

- Під час ухвалення вироку ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який здійснює судовий розгляд.
- Суд вправі перервати нараду лише для відпочинку з настанням нічного часу. Під час перерви судді не можуть спілкуватися з особами, які брали участь у кримінальному провадженні.
- Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення вироку в нарадчій кімнаті.

Окрім того, слід зазначити, що, згідно з нормами Конституції України [11, с. 127] правосуддя здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках народні засідателі і присяжні. Таким чином, подібний обов'язок зберігання вказаної таємниці поширюється не лише на осіб, які є професійними суддями.

По-шосте, у процесі кримінального провадження може розглядатися інформація, що становить одну з законодавчо визначених таємниць, які охороняються законом.

Зокрема, у новому КПКУ [3, с. 162] до *охоронюваної законом таємниці*, яка міститься в речах і документах, належать:

- інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- відомості, які можуть становити лікарську таємницю;
- відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;
- конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;
- відомості, які можуть становити банківську таємницю;
- особисте листування особи та інші записи особистого характеру;
- інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;
- персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;
- державна таємниця.

Основним проблемним аспектом у цьому сенсі є досить складна та заплутана класифікація ІзОД, коли одна й та ж за змістом інформація може складати водночас різні види таємниць [13]. При цьому одні види таємниць мають вичерпні переліки відомостей, що до них належать, регламентуються окремими законами чи прописані у окремих розділах законодавчих актів (наприклад, державна, банківська таємниця), а інші лише згадуються у чинному законодавстві у тому чи іншому обсязі (наприклад, релігійна, журналістська таємниця тощо).

По-сьоме, у процесі кримінального судочинства може виникати *таємниця особи, щодо якої здійснюються заходи безпеки*, яка прямо передбачена чинним законодавством [14].

Зокрема, особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки.

Висновки. Таким чином, у процесі досудового розслідування та судового провадження виникає та/або фігурує значний обсяг таємної інформації, що відноситься до ІзОД. Правовий інститут таємниці слідства та судочинства в Україні знаходиться лише на стадії формування. Актуальними є розробка та прийняття окремого нормативно-правового акту, а також узагальнення судової практики щодо правової охорони цього виду таємної інформації. Насамперед, потребують законодавчого уточнення визначення поняття і змісту таємниці слідства та судочинства, а також визначення конкретних організаційно-правових механізмів захисту цього виду ІзОД.

Список літератури:

1. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 № 2938-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – №10. – Ст. 445.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Урядовий кур'єр від 06.06.2012. – № 99.
4. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. Г. Лісогор. – Київ: НАВСУ, 2003. – 20 с.
5. Волошина В. К. Таємниця досудового слідства: поняття та зміст / В. К. Волошина // Актуальні проблеми політики. – 2008. – Вип. 33. – С. 179-183.
6. Король В. В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. В. Король. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – 17 с.
7. Бараннік Р. В. Особливості охорони інформації, що становить таємницю у кримінальному судочинстві / Р. В. Бараннік, П. Г. Назаренко // Адвокат. – 2011. – № 4 (127). – С. 15-18.
8. Ємельянов С. Л. Методика та результати оцінки якості законодавчого забезпечення правового інституту таємниць в Україні / С. Л. Ємельянов // Вісник СХУ ім. В. Даля. – 2011. – № 7 (161). Ч.1. – С. 57-62.
9. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посібник / Б. А. Кормич. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
10. Перечень сведений конфиденциального характера: Указ Президента РФ от 06.03.1997 № 188.
11. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
12. Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 № 2862-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.
13. Ємельянов С. Л. Проблемні аспекти класифікації інформації з обмеженим доступом в Україні / С. Л. Ємельянов // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Т. XII. – С. 130-140.
14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 11. – Ст. 51.

Ємельянов С. Л. Тайна следствия и судопроизводства в Украине / С. Л. Ємельянов // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 310-316.

Рассмотрены различные подходы к определению понятия и содержания тайны следствия и судопроизводства в Украине. Проанализированы виды тайной информации в процессе уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: информация с ограниченным доступом, правовой институт, тайна следствия и судопроизводства, профессиональная тайна.

PRIVACY OF THE INVESTIGATION AND LEGAL PROCEEDINGS IN UKRAINE

Emelyanov S. L.

*National University «Odessa Law Academy»
Odessa, Ukraine*

Investigation secret expressly permitted by current Ukrainian legislation, and should have its own legal institution and appropriate system of organizational and legal protection. Therefore, the current study is the problem of determining the status and perspective of development the legal institution of investigation privacy with regard the provisions of new Criminal Procedure Code. The purpose of this article is the analysis of the concept and content of the privacy of the investigation and legal proceedings. Various approaches to the definition of the secrecy investigation and legal proceedings. It is shown that the secret is a wide concept than the privacy investigation. It includes different types of information with limited access that occurs and/or brought

into the criminal process: the secret of the pre-trial investigation, the privacy of communication, the secrets protected by law, trade secret judges, secret deliberation room, the mystery of persons placed under protection in criminal proceedings. Privacy of the pre-trial investigation is prohibit the disclosure of a pretrial investigation or inquiry without the permission of prosecutor, the investigator or the person who carried out the inquiry or pre-trial investigation. It is a kind of professional secrecy and one of conditions that contribute successful solving of crimes and revelation of defendant the accused. The new Criminal Procedural Code of Ukraine introduce turnover the secret communication indicating that the intervention of the secret communication is possible only on the basis of judicial decisions in the cases foreseen by the Code, for the purpose of detecting and preventing serious or especially serious crime, the circumstances of its establishment, the person who committed the crime unless otherwise impossible to achieve this goal. In this case, the intervention in private communications advocate, a priest with the suspect, accused, convicted, acquitted prohibited. The conclusion about the necessity of generalization of judicial practice on the legal protection the secrecy of investigation and legal proceedings, legislative clarify its definition and content, as well as the unification of types and forms of legal liability for its disclosure.

Key words: restricted information, legal institution, secret investigations and legal proceedings, professional secrecy.

Spysok literatury:

1. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrai'ny «Pro informaciju»: Zakon Ukrai'ny vid 13.01.2011 № 2938-VI // Oficijnyj visnyk Ukrai'ny. – 2011. – №10. – St. 445.
2. Pro dostup do publichnoi' informacii': Zakon Ukrai'ny vid 13.01.2011 № 2939-VI // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2011. – № 32. – St. 314.
3. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 13.04.2012 № 4651-VI // Urjadovyj kur'jer vid 06.06.2012. – № 99.
4. Lisogor V. G. Kryminalistyčne zabezpečennja zberezhennja tajemnyci dosudovogo slidstva: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. juryd. nauk: spec. 12.00.09 «Kryminal'nyj proces ta kryminalistyka; sudova ekspertyza» / V. G. Lisogor. – Kyi'v: NAVSU, 2003. – 20 s.
5. Voloshyna V. K. Tajemnycja dosudovogo slidstva: ponjattja ta zmist / V. K. Voloshyna // Aktual'ni problemy polityky. – 2008. – Vyp. 33. – S. 179-183.
6. Korol' V. V. Zasada glasnosti ta i'i' obmezhennja v kryminal'nomu sudochynstvi Ukrai'ny: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. juryd. nauk: spec. 12.00.09 «Kryminal'nyj proces ta kryminalistyka; sudova ekspertyza» / V. V. Korol'. – Kyi'v: KNU im. T. Shevchenka, 2002. – 17 s.
7. Barannik R. V. Osoblyvosti ohorony informacii', shho stanovyt' tajemnyciju u kryminal'nomu sudochynstvi / R. V. Barannik, P. G. Nazarenko // Advokat. – 2011. – № 4 (127). – S. 15-18.
8. Jemel'janov S. L. Metodyka ta rezul'taty ocinky jakosti zakonodavchogo zabezpečennja pravovogo instytutu tajemnyč' v Ukrai'ni / S. L. Jemel'janov // Visnyk SNU im. V. Dalja. – 2011. – № 7 (161). Ch.1. – S. 57-62.
9. Kormych B. A. Informacijna bezpeka: organizacijno-pravovi osnovy: navch. posibnyk / B. A. Kormych. – K.: Kondor, 2004. – 384 s.
10. Perechen' svedenij konfidencial'nogo haraktera: Ukaz Prezidenta RF ot 06.03.1997 № 188.
11. Konstytucija Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1996. – № 30. – St. 141.
12. Pro status suddiv: Zakon Ukrai'ny vid 15.12.1992 № 2862-XII // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1993. – № 8. – St. 56.
13. Jemel'janov S. L. Problemni aspekty klasyfikacii' informacii' z obmezhenym dostupom v Ukrai'ni / S. L. Jemel'janov // Naukovi pracj Nacional'nogo universytetu «Odes'ka jurydyčna akademija». – 2012. – T. XII. – S. 130-140.
14. Pro zabezpečennja bezpeky osib, jaki berut' uchast' u kryminal'nomu sudochynstvi: Zakon Ukrai'ny vid 23.12.1993 № 3782-XII // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1993. – № 11. – St. 51.